

**Проект ELibUkr «Электронная библиотека:
Центры знаний в университетах Украины»: цели, задачи, приоритеты**

**ELibUkr Project «Electronic Library:
Knowledge Centers in Ukrainian Universities»: Aims, Tasks, Priorities**

**Проект ELibUkr «Електронна бібліотека:
Центри знань в університетах України»: цілі, завдання, пріоритети**

Т. А. Ярошенко

Национальный университет «Киево-Могилянская академия», Киев, Украина

Tetiana Yaroshenko

National University of Kyiv Mohyla Academy, Kiev, Ukraine

Т. О. Ярошенко

Національний університет «Кієво-Могилянська академія», Київ, Україна

Рассмотрены цели, задачи трехлетнего проекта, начатого в 2009г. в Украине при поддержке USAID.

The aim, objectives and tasks of the triennial project which was started in 2009 in Ukraine under the auspices of USAID are examined.

Розглянуто мету, цілі, завдання трирічного проекту, що стартував в 2009 р. в Україні за підтримки USAID.

Цінності та життєздатність суспільства, як відомо, забезпечують наука та освіта. Країни з розвинутою системою освіти і науки мають і розвинену економіку та добробут населення. Саме сукупність знань, технологій та дослідницьких інструментів дозволяє знаходити вирішення проблем у будь-якій галузі функціонування суспільства. В свою чергу, сучасні наукові комунікації нині перебувають на шляху трансформації до електронної. Відомий канадський учений Маршалл Мак-Люен в своїй відомій праці «Галактика Гутенберга» заявляє: «тип суспільства значною мірою визначається домінуючим в цьому суспільстві типом комунікації, а людське сприйняття – швидкістю передачі інформації, що транслюється», і далі: «створення нових технічних засобів, доступних людству, має революційний характер: від абетки та писемності – до друкованого верстата, й нарешті – до електронних засобів комунікації – такий шлях розвитку цивілізації»¹.

Такий шлях розвитку інформаційного суспільства та суспільства, базованого на знаннях визначила для себе й Україна: відповідні пріоритети закладені в Законі України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» (від 9 січня 2007 р., № 537-V), Державній програмі «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006–2010 рр. та інших важливих державних документах.

Яким чином здійснюється задекларований шлях? Чи має насправді наш учений, викладач, студент рівноправний та повноцінний доступ до світової інформації? Яке місце займають публікації наших учених в світовій науці? Як забезпечити зменшення інформаційної ізоляції українських вчених та інтеграцію вітчизняної науки в світову? Яке місце займають електронні засоби комунікації в праці ученого, викладача, студента? Як визначають бібліотеки – основні інституції, що повинні забезпечити за своєю місією доступ до знань, свої стратегічні завдання в інформаційному суспільстві?

На багато з цих питань, Україна лише починає заходити відповіді. Хоча, слід зазначити існування важливих у цій царині проектів, зокрема ініційованих Національною Бібліотекою України ім. Вернадського НАНУ та ін. Загалом, бібліотеками України накопичений вже майже десятилітній досвід роботи з електронними ресурсами, починаючи з 1999 року, коли за грантом Міжнародного Фонду «Відродження» було організовано дворічний доступ до електронних журналів видавництва Springer для 98 бібліотек². З 2000 року бібліотеки України мають можливість доступу до баз даних EBSCO за проектом «Електронна інформація для бібліотек» –

(Electronic Information For Libraries), який є спільною ініціативою Інституту Відкритого Суспільства (Будапешт) і найбільшого у світі видавництва періодики та компанією EBSCO Publishing. Координатором цього проекту в Україні є Асоціація «Консорціум -Інформатіо»³, який крім баз даних EBSCO пропонує нині бібліотекам України цілий спектр електронних інформаційних ресурсів та відповідні навчальні програми. З вересня 2002 р. до кінця 2007 р. в Україні було реалізовано проект INTAS «Доступ до електронних журналів для вчених Нових Незалежних Держав»⁴. Проект забезпечував науковців України (через бібліотеки інституцій, де вони працюють) оперативною науковою інформацією з електронних журналів відомих європейських видавництв Springer та Blackwell Science, баз даних (Zentralblatt Mathematik) та через сервіс доставки документів. Станом на кінець 2007 р. в проекті було зареєстровано 251 бібліотеку України: академічні, університетські, публічні, відомчі, а щорічне завантаження статей становило понад 50 тис. Координатором цього проекту була Технічна Інформаційна Бібліотека в Ганновері (Німеччина), та наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Відомі проекти доступу до світової та вітчизняної наукової інформації, які реалізує в останні 5-7 років особливо активно Національна бібліотека України ім. Вернадського, і особливо проект «Портал наукової періодики», що гарантує відкритий доступ до результатів наукових досліджень, створених за рахунок Державного бюджету України.⁵

З 2008 р. наукові електронні ресурси пропонує своїм членам і академічна мережа УРАН. Окремі університети вже включають передплату наукових електронних ресурсів до своїх бюджетів.

Можна говорити про певні позитивні зрушення, але чи можна назвати їх системними? Мусимо зазначити, що ще далеко не всі дослідники й студенти України мають рівний доступ до знань, а вітчизняна наука все ще перебуває в певній ізоляції до світової.

В січні 2009 р. розпочато новий проект «UkrELib: Електронна бібліотека: Центри знань в університетах України», який власне і спрямований на цю мету⁶. Реалізація проекту дасть можливість забезпечувати, підтримувати та вдосконалювати інформаційну базу, необхідну для навчальної та науково-дослідницької роботи українських учених і фахівців та відповідні механізми обміну інформацією з метою інтеграції українських науковців до міжнародної світової академічної спільноти. Ініціатором проекту є Києво-Могилянська Фундація Америки, неприбуткова добродійна організація, метою якої є сприяння розвитку вищої освіти в Україні. Проект підтримано Регіональною Місією Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) в Україні.

На першому етапі (2009 р.) проект створюється на базі трьох університетів України: Національного університету «Києво-Могилянська академія», Харківського національного університету ім. В. Каразіна, Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича за підтримки Центру Технологій та Інноваційного Менеджменту Нортвестерн Університету в США та Всеукраїнської Асоціації «Інформатіо-Консорціум». Проект відкритий для участі університетів України, і вже в 2009 р. планується залучення ще кількох університетів з Донбасу та Криму. Проект розраховано на три роки і в наступних етапах планується долучити провідні університети кожного з регіонів України.

Необхідною складовою проекту є створення Центру знань в кожному університеті та відповідно створення соціальної наукової мережі Центрів Знань в Україні в цілому. Створення такої мережі ще не має аналогів в Україні. Центри знань гарантують підтримку проекту у наступному:

- У використанні наукових електронних ресурсів в навчальному процесі та наукових дослідженнях, що проводяться в університеті
- У забезпеченні можливості вільного доступу до інформаційних ресурсів проекту для студентів, викладачів та науковців
- У забезпеченні можливості вільного розміщення публікацій викладачів, співробітників та студентів університету через власний електронний інституційний репозитарій та/чи створені електронні журнали відкритого доступу
- У забезпеченні можливостей для вільного електронного спілкування учених та викладачів
- Проектом передбачено:

- Створення системи навчальних програм та тренінгів у користуванні та створенні електронних ресурсів для різних категорій університетських спільнот (дослідники, викладачі, аспіранти, студенти, бібліотекарі);
- Створення відкритих університетських архівів (інституційних репозитаріїв) для вільного розміщення в Інтернет публікацій українських вчених та забезпечення обміну інформацією між Україною та світовою академічною громадою;
- Розвиток співпраці між університетами, науковцями та іншими інституціями, які представляють економічні, культурні та інші сфери суспільної діяльності;
- Зняття інформаційної завіси для українських учених та професіоналів;
- Інтеграцію України до світу та підвищенню конкурентноздатності.

Проект планує на першому році виконання (2009р.) наступні кроки.

По-перше, **передплату** ліцензованих інформаційних ресурсів для кожного університету. Планується передплата найважливішого ядра (Core) світових інформаційних ресурсів, що покривають різні галузі знань (наука, техніка, медицина, соціальні та гуманітарні науки): бази даних EBSCO; електронні журнали видавництва Elsevier, Springer, Oxford University Press, Emerald (E-Management Xtra), Institute of Physics, JSTOR, Association for Computing Machinery, Nature Publishing Group та інші.

По-друге, і найголовніше, планується не лише передплата та організація доступу, а створення **спільного єдиного порталу управління** електронними ресурсами для різних університетів України – учасників проекту та створення академічної соціальної мережі Центрів Знань. Звичайно, важливу роль в проекті відіграватимуть тренінги та навчання, планується проведення циклу тренінгів в кожному з Університетів та двох спільних наукових конференцій, перша з яких вже відбулась в Києві на базі НАУКМА в січні 2009 р.

По-третє планується створення відкритих електронних архівів – інституційних репозитаріїв в кожному з університетів, де українські вчені змогли би вільно самоархівувати свої публікації. Рух Відкритого Доступу, що народився лише в 2002 р., досить активно розвивається, і нині в світі вже нараховується понад 1500 таких вільних архівів, 11 з яких – з України⁷.

Збільшення мережі університетів-учасників проекту потребуватиме і надалі фінансування та підтримки з боку фондів, держави, недержавних установ, корпорацій та університетів. Вже є чи плануються в найближчому майбутньому перші внески до проекту від відомих бізнесових корпорацій, що працюють в Україні: Microsoft, Kraft Foods, JTI, Hewlett Packard та ін. Можливо, не залишаться поза увагою й відповідні звернення до державних структур влади. В багатьох країнах електронні бібліотеки підтримуються державою та для їх розвитку надаються субсидії. Початкове фінансування проекту, що створено в Україні, здійснюється за підтримки USAID, Києво-Могилянської Фундації Америки та участі університетів. Але також потрібна додаткова фінансова підтримка уряду України, бізнес спільноти, фондів, участі університетів та користувачів.

Підтримка цього проекту – це є інвестиція в майбутнє України, в її стабільність та розвиток конкурентної країни. Ця ініціатива буде мати вплив на громадське суспільство країни та розвиток демократичного процесу, створюючи доступ великої кількості інформаційних ресурсів для максимальної кількості користувачів. Проект «Електронна бібліотека: Центри знань в університетах України» збільшить використання технологій, забезпечить інформаційну базу для розвитку науки та освіти в Україні.

1. Мак-Люен М. Галактика Гутенберга [Текст]: становлення людини друкованої книги / Маршалл Мак-Люен, пер.: В. І. Постніков, С. В. Єфремов. – К.: Ніка-Центр, 2001. – 461 с. – (Зміна парадигми).
2. Ярошенко Т. О. Електронні журнали – бібліотекам України: перший Всеукраїнський консорціум бібліотек-користувачів електронними журналами видавництва «Springer» [Текст] / Тетяна Ярошенко, Олеся Архипська // Вісник Книжкової палати. – 1999. – № 12. – С. 24–27.
3. Асоціація «Інформатіо-Консорціум (громадська організація) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: www.informatio.org.ua. – Назва з екрана.
4. Ярошенко Т. О. Електронні журнали: реалізація проекту INTAS в Україні [Текст] / Т. О. Ярошенко // Електронні ресурси в бібліотеках – 2004: наук.-практ. конф.: матеріали конф., м. Миколаїв, 17-21 травня 2004 р. – К.: ТОВ «ІММ «Фраксім», 2004. – С. 75–83; Ярошенко Т. О. Електронні журнали:

- можливості XXI століття для науки та освіти України [Текст] / Т. О. Ярошенко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. – № 2. – С. 70–75.
5. Наукова періодика України (журнали та збірники наукових праць) [Електронний ресурс] / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Режим доступу: URL: <http://www.nbuv.gov.ua/portal>. – Назва з екрана.
 6. Про проект див.: Ярошенко Т. Електронна бібліотека [Електронний ресурс]: центри знань в університетах України: презентація на відкритті проекту «Електронна Бібліотека України», 26 січня 2009 р. / Тетяна Ярошенко. – Режим доступу: URI: <http://www.library.ukma.kiev.ua/dspace/handle/123456789/174>. – Назва з екрана.; Thomas J., Writer S. Digital Library Brings Global Knowledge Network to Ukraine. Project strengthens civil society, industry and academia [Electronic resource] / Jeffrey Thomas, Staff Writer. – Режим доступу: URL: <http://www.america.gov/st/educ-english/2009/February/200902191009341CJsamohT0.8406793.html?CP.rss=true>. – Назва з екрана; Тисячна Н. ELibUkr [Електронний ресурс]: цей проект сприятиме обміну інформацією між світовою та українською академічними спільнотами / Надія Тисячна. – День. – 2009. – 28 січ. (№ 12). – С. 2. – Режим доступу: URL: <http://www.day.kiev.ua/263473/>. – Назва з екрана.
 7. Ярошенко Т. Відкритий доступ [Електронний ресурс]: історія та сучасні проекти в Україні та світі / Тетяна Ярошенко. – Режим доступу: URL: <http://www.library.ukma.kiev.ua/dspace/handle/123456789/152>. – Назва з екрана; Ярошенко Т. Наукова інформація у відкритому доступі: нові моделі комунікації в інформаційному суспільстві [Текст] / Т. О. Ярошенко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 4. – С. 80-87.